

A hét szabad művészet, a hét lovagi készség és a hét lovagi erény ázsiója napjainkban

Hölgyeim és uraim, tisztelt rendtestvérek, kedves barátaim!

A téma, amelynek kifejtésére vállalkoztam, hosszabb bevezetőt igényel, mint amit általában ildomosnak tartanak: a nevelés fogalmi tisztázásával kell kezdenem.

Nagyon leegyszerűsítve: a nevelés egyidős az emberi társadalommal, és kezdettől fogva az a funkciója, hogy a társadalom tagjait (elsősorban a felnövekvő nemzedéket) felkészítse a létfenntartásra, eszközök – szerszámok és fegyverek – készítésére, használatára és továbbfejlesztésére, a társadalmi együttélés szabályainak elsajátítására. Az egyik legáltalánosabb meghatározás szerint a nevelés a régi és az új nemzedék közötti kapcsolat biztosításának eszköze, a társadalomnak az a funkciója, amellyel a régi nemzedék átadja a maga tapasztalatait az újnak. Ebből következik, hogy a nevelés egyúttal a társadalom fejlődésének is alapfeltétele: nevelés nélkül minden nemzedéknek végig kellene járnia a tapasztalatszerzés egyéni útját, így a társadalom előrehaladása szinte elképzelhetetlen volna.

Izgalmas, de nagyon időigényes feladat volna végigkísérni az egyes korok nevelési és embereszményeit, ezért egy több évezredes ugrással lépünk át az antik nevelés korába, hiszen a neveléstörténeti kutatók a lovagkori nevelést – elsősorban az ún. hét szabad művészetben szintetizált ismeretanyagot – az Imperium Romanum neveléséből eredeztetik.

A Hét szabad művészet – a Septem artes liberales – a római nevelés egyik alapfogalma: a grammaticát, a dialecticát, a rhetoricát, a mathematicát, a geometriát, az astronomiát és a musicát tartalmazta. A császárság korában alakult ki, megfogalmazója Martianus Capella. A hét szabad művészet (ami alatt a csak **szabad emberhez méltó** ismereteket értették) tulajdonképpen a kor teljes műveltségének egységes rendszere, amely az adott kor műveltségi igényeihez alkalmazkodva, az ötödiktől a tizenötödik századig uralta a nevelés elméletét és gyakorlatát.

A 8. században az addig egységes rendszert kettéválasztották. A triviumot három – a szóval,

szöveggel, beszéddel foglalkozó – tudomány képezte: a grammatica (latin nyelv – írás, olvasás, dictamen és nyelvtan), a rhetorica (a gondolatok szabatos szóbeli kifejezésének tudománya) és a dialectica (a gondolatok logikus kifejtésének tudománya). A quadriviumba a számviszonyokkal foglalkozó tudományok kerültek: az astronomia (csillagászat), az aritmetica (számтан), a geometria (mértan), és a musica (a zene matematikai-fizikai viszonyainak elmélete – mai értelmezésben: hangtan).

A reneszánsz korban az értelmiségi ember – a Homo intellectus – alapműveltségét az alábbi tudományterületek képezték:

- latin *grammatica* (a latin nyelv alapos ismerete és használatra képes tudása);
- *dictamen* (az írásbeli szerkesztés elmélete és gyakorlata);
- *computus* (csillagászat, naptárszámítás, egészségügyi ismeretek);
- musica (elméleti és gyakorlati énektudás).

Itt jegyezzük meg, hogy a főúri udvarokban a társalgási nyelv nem a latin volt, hanem általában a francia. A magyarországi nyelvi állapotok szemléltetésére viszont érdemes idézni *Galeotto Marzio*, *Janus Pannonius* barátjának feljegyzését a magyar nyelvről: *Mivel a magyarok, akár nemesek, akár parasztok, azonos szórenddel élnek s nyelvükben semmi különbség: egyazon kiejtés, ugyanazon szavak, hasonló hangnyomás lévén mindenhol, ezért a magyar nyelven szerzett költeményt paraszt és polgár, közép- és főrangú úr egyaránt megérti.*

Mindezek ismeretében tegyük fel most az értekezésem címéül választott kérdést: milyen ázsiója van a hét szabad művészetnek napjainkban?

A trivium tárgyai – a szóval, szöveggel, beszéddel foglalkozó tudományok – presztízse elszomorítóan alacsony. Ezt tükrözi a nyelvromlás, a nyelvi igénytelenség, a verbális kommunikáció ellaposodása, elsajátítása, sajátos tolvajnyelv(ek) kialakulása. És ez nem csupán a mindennapi szóhasználatra vonatkozik, nemcsak a társalgási nyelvet érinti, hanem áttevődik magasabb szintre is: a tömegtájékoztató, de főleg az elektronikus sajtó nyelvezete már-már kimeríti a

nyelvgyalázás tényét, a szaknyelvek pedig nem csupán az idegen (elsősorban az angol) kifejezéseket veszik át, hanem az idegen nyelv szellemében rendszeresen erőszakot követnek el nyelvünkön (lásd: OK, projekt, Niké, MIRKek könyve stb., a szokkok, teltvonalak és társaik borzalmairól nem is szólva).

A quadriviumot alkotó tárgyak – a számviszonyokkal foglalkozó tudományok – ázsiója jóval magasabb. Ezt elsősorban annak köszönhetik, hogy korunk úgyszólván piedesztálra emeli őket. Ha csak azt mondom: számítástechnika, úrkutatás, nukleáris energia, építészet, hangtechnika stb. máris egyértelmű, hogy az alkalmazott csillagászat, számtan, mértan és fizika a pusztá létezésünk – és nem mellékesen: egyesek mérhetetlen gazdagodásának – meghatározója.

Egyértelmű tehát, hogy a hét szabad művészet alaposan átértékelődött – sajnos pragmatista értelmezésben: az az értékes, ami hasznos. És ez az illető tudományok művelőire – a tanárookra, írókra, művészekre, tudósokra – is vonatkozik, ami egy új kasztrendszer kialakulásához vezetett. Ennek katasztrofális következményei nyilvánvalóak. Ezek számbavétele azonban meghaladja az én témám kereteit.

A hét lovagi készség és hét lovagi erény, a lovagkor evilági – tehát nem túlvilági! – eszményének kifejeződése, az antik görög nevelési eszményből: a test és lélek harmonikus fejlődéséből/fejlesztéséből, a kalokagathiából eredeztethető. E szerint a nevelés célja olyan ember formálása, akiben megvan az Areté – a virtus: egyaránt megállja a helyét a gazdálkodásban, a társadalmi/állami életben és a harcban. Ennek elemei a testi erő, a takarékoság, készség a lemondásra, a becsületesség és önzetlenség a közügy (Res publicae) szolgálatában.

Ez a humanitás-eszmény római közvetítéssel jutott el a keresztény Európába, ahol a lovagkorban különböző szinteken valósult meg.

A nemesi családok fiúgyermekének nevelése otthon, családi körben történt. Itt sajátították el a vallási és nyelvi alapismereteket, az erkölcsi normákat, a fegyverforgatás alapkészségeit.

A serdülőkorba cseperedett apród, később fegyverhordozó ifjú királyi, vagy jelesebb főúri udvarokban sajátította el mindazokat az erényeket, amelyek alapján kiérdemelte, hogy a férfikorba lépve lovaggá üssék.

A lovagi készségek: a lovaglás, az úszás, a nyilazás, a vívás, a vadászat, a sakkozás és a versfaragás-éneklés. Kuriózumként mondjuk el, hogy

a lovagok többsége írni nem, csak olvasni tudott, így a versszövegeket rendszerint íródeákok örökítették meg.

Melyek ezek közül korunkban a legnépszerűbbek?

Pár évtizeddel ezelőtt magam is részt vettem egy közel tízezres populáción végzett magyarországi eszményképkutatásban, amelynek során kiderült, hogy egy-két történelmi személyiség mellett néhány kiemelkedő sportember emelkedett a 15-25 éves fiatalok eszményképévé: a labdarúgó aranycsapat sztárjai mellett pl. Balczó András öttusázó és Portis Lajos sakkozó. Miért említem Balczót és Portist? – Mert a hét lovagi készség közül négy: a lovaglás, az úszás, a vívás és a lövészet (igaz ma nem ijjal, hanem löfegyverrel) része az öttusának, a vadászat és a sakkozás pedig szintén jelen van a népszerűségi skálákon.

Az értékrend persze itt is változott, és ha ma készülné ilyen felmérés, aligha kerülne öttusázó az eszményképek sorába; a lovagi készségek közül csak a versfaragásnak/éneklésnek adnék esélyt – a mai fiatalok eszményképei inkább a rockzene és a showműsorok sztárjai közül kerülnének ki. E műfajok értékéről vagy értéktelenségéről kár vitatkozni. Ami számomra igazán aggasztó: az a közeg, amelyben ezek a kvázi-művészetek zajlanak – a diszkók és stúdiók könnyű és kevésbé könnyű drogokkal szennyezett, erkölcsi gátlások nélküli világa.

Értekezésem harmadik részét egy idézettel kezdem: Lovagrendünk alkotmányának 2. fejezete az alábbiakban rögzíti a Rend célját és feladatait:

Az 1326-ban alapított, a szünetelésből 1990-ben tevékenységét felújító Rend célja és feladata a keresztény-keresztyén erkölcs alapján, valamint az alapító okiratban lefektetett elvek szellemében

- a) a magyar nemzeti eszmék és értékek védelme;
- b) a tudományok ápolása;
- c) a magyar nemzeti és katonai hagyományok feltárása, ápolása és közkinccsé tétele;
- d) a Rend székhelyének, Visegrád városának méltó helyre emelése;
- e) az elesettek és gyengék támogatása;
- f) a magyar közélet tisztaságának előmozdítása;
- g) a lovagi erények korunknak megfelelő gyakorlása és
- h) a nemzetek megbékélésének előmozdítása.

Ha ezt a feladatsort egybevetjük a klasszikus **hét lovagi erénnyel** – ezek: a testi erő, a bátorság, az Isten, a király vagy/és a hűbérúr, valamint a hölgyek szolgálata, az elesettek gyámolítása, az adott szó szentsége, a jog tisztelete és az igazság védelmezése –, látjuk, hogy a kettő egybevágh. Sajnos az is

nyilvánvaló, hogy ez egy olyan leltár, amelyből korunk csak a testi erőt és a bátorságot preferálja. Az erkölcsi nevelés úgyszólván teljes egészében kimaradt az intézményes nevelésből. Én magam kisiskolás koromban, 1942-től 1948-ig részesültem iskolai erkölcsi nevelésben (akkor ezt hit- és erkölcstannak hívták), etikát pedig az egyetemen tanultam. De még ha tanítanak is; nem elég csak tudni – tenni is kell a jót! Ehhez pedig megfelelő társadalmi klíma szükséges. Jelenleg ott tartunk, hogy az egyetemes

erkölcsi normák ismerete és (főleg) gyakorlása mélyponton van.

Divatos dolog ma a demokráciára hivatkozni: ez kell, ez nem kell a népnek. És még ha közérdekké nyilvánítunk is valamit, ha nem áll mögötte valamilyen érdekcsoport, az háttérbe szorul. Ha változást szeretnénk, találnunk vagy teremtenünk kell egy olyan érdekcsoportot, amely az egyetemes erkölcsi normák mentén hat.